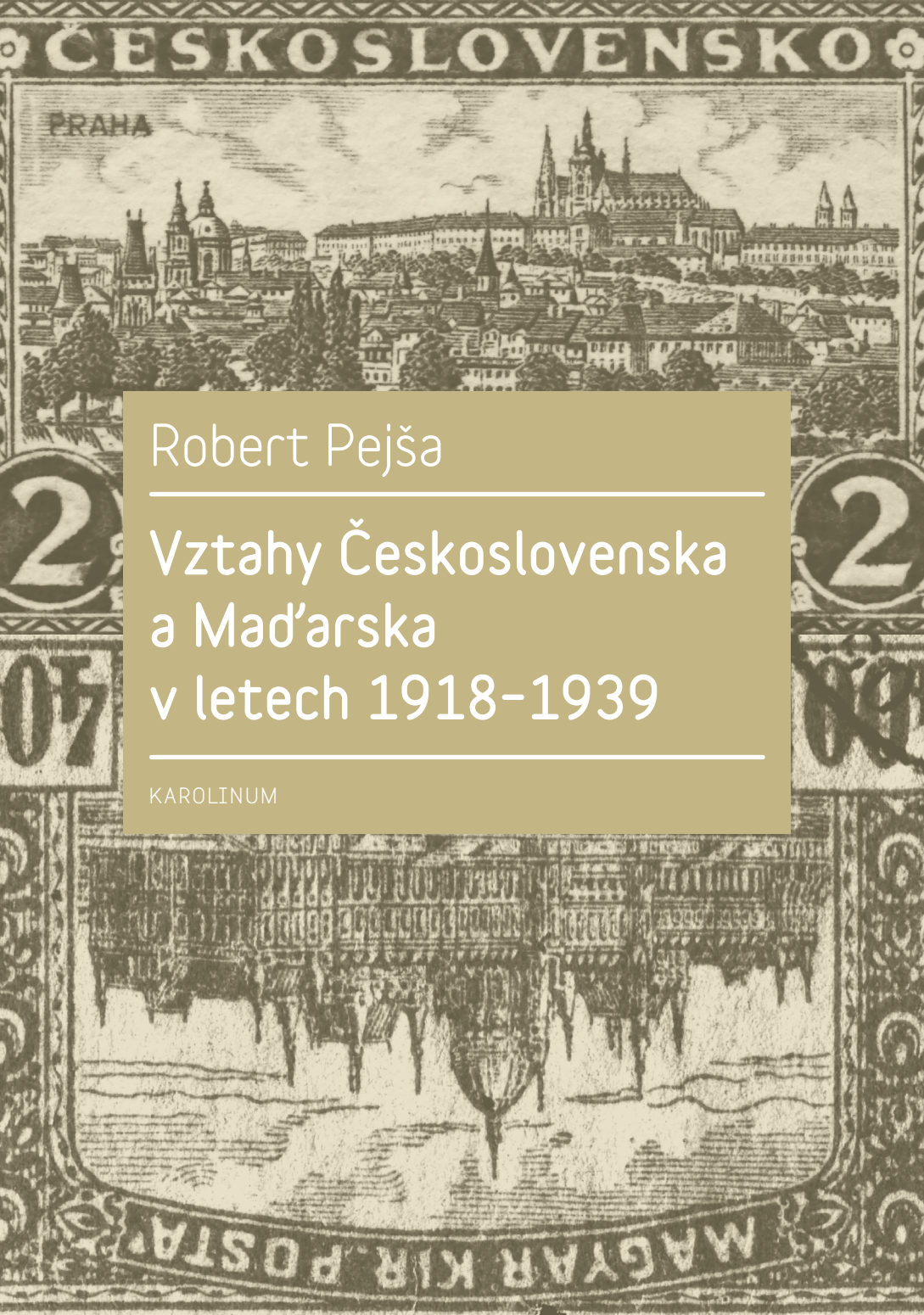

Robert Pejša

Vztahy Československa a Maďarska v letech 1918–1939

KAROLINUM

Vztahy Československa a Maďarska v letech 1918–1939

Robert Pejša

———

Recenzovali:
prof. PhDr. Peter Káša, CSc.
dr. Habil Ághné Ring Éva

Vydala Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum
Obálka a grafická úprava Jan Šerých
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
První vydání

© Univerzita Karlova, 2017
© Robert Pejša, 2017

ISBN 978-80-246-3335-0
ISBN 978-80-246-3384-8 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum 2017

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Úvod 7

1. Vývoj bilaterálních československo-maďarských vztahů ve 20. a 30. letech (obecné tendence vývoje) 17
1.1 Počátky maďarské politiky revize a vůdčí role Pála Telekiho 24
1.2 Požadavek plebiscitu a hrozba vojenského řešení situace 30
1.3 První neoficiální pokusy o navázání československo-maďarských diplomatických styků 38
1.4 Oficiální československo-maďarská jednání v roce 1921 a determinovanost meziválečných bilaterálních vztahů 40
1.5 Zablokování oficiálních československo-maďarských vztahů po roce 1921 45

2. Maďarská menšina v Československé republice jako významný faktor československo-maďarských vztahů v meziválečném období 48
2.1 Status maďarské menšiny v Československé republice po roce 1918 53
2.2 Vstup menšinových Maďarů na půdu československé parlamentní demokracie 56
2.3 Ideové rozpory ve vedení maďarských menšinových politických stran 58
2.4 Slovensko-maďarský vztah v zajetí dějinných sporů a jeho vliv na československo-maďarský poměr 61

3. Maďarská menšina v Praze po vzniku Československé republiky. Význam Prahy pro aktivity československých Maďarů 67
3.1 Ideová východiska maďarské menšiny na československém území 70
3.2 Maďarská politická emigrace a její význam pro československo-maďarské vztahy 73
3.3 Pobyt a aktivity Mihálye Károlyiho na území Československé republiky 74
3.4 Aktivity maďarské menšiny v Praze 86
3.5 Počátky spolkových aktivit menšinových Maďarů ve druhé polovině 20. let a v průběhu 30. let – *Magyar Akadémikusok Keresztény Köre* 92

3.5.1 Stanovy a orgány spolku MAKK 94
3.5.2 Cíle a prostředky spolku (stanovami deklarovaná činnost) 96
3.5.3 Počátky činnosti spolku MAKK v Praze (1925–1927) 96
3.5.4 Spolupráce spolku MAKK s dalšími maďarskými studentskými spolky v ČSR 103
3.5.5 Činnost pražského spolku MAKK (MAK) v letech 1927–1932 106
3.5.6 Přehled činnosti spolku MAKK za dobu jeho existence (1925–1939) 107
3.6 Ideová diferenciace v rámci spolkové struktury maďarské menšiny ve 30. letech 20. století 114
3.7 Maďarské menšinové zájmové a spolkové organizace s celostátním dosahem ve 30. letech 117
3.7.1 Spolek vysokoškoláků z Maďarska v Praze (1932–1939) – *Magyarorzsági Főiskolások Egyesülete Prágában* 117
3.7.2 Spolek maďarských pokrokových akademiků (1935–1939) – *Táncsics Mihály Kör* (od r. 1936) 119
3.7.3 Syndikát maďarských žurnalistů v ČSR (1926–1939) – *Csehszlovákiai Magyar Újságírók Szindikátusa* 120
3.7.4 Československo-maďarská obchodní komora (1924–1941) – *Csehszlovák-Magyar Kereskedelmi Kamara* 121
3.8 Činnost maďarských spolků a organizací z pohledu československých státních úřadů 122

4. Maďarský kulturně-společenský aktivismus ve 20. a 30. letech na poli československo-maďarských vztahů 125
4.1 Nástup hnutí mladé maďarské generace *(Új arcú Magyarok – Sarló a Magyar Munkaközösség)* a její přínos pro oblast československo-maďarských vztahů na konci 20. a v průběhu 30. let 129
4.2 Okolnosti vzniku a formování ústředního tiskového orgánu maďarské menšiny v Československu – *Prágai Magyar Hírlap* 135
4.2.1 Politické pozadí vzniku a rozvoje maďarské menšinové žurnalistiky 136
4.2.2 Maďarský tisk v meziválečném Československu 138
4.3 Kulturně-společenský význam deníku *Prágai Magyar Hírlap* v meziválečném období 139
4.4 Nepříznivý mezinárodně politický kontext 30. let pro prohloubení kulturně-společenské spolupráce mezi Čechy a Maďary 147
4.5 Nevhodná doba a politické limity v oblasti prohlubování kulturně-společenských styků 151

Závěr 155
Summary 158
Bibliografie 161
Přílohy 172

Úvod

Problematika československo-maďarských vztahů v období let 1918–1939 je z hlediska dosavadní historické, ale i politologické interpretace vedena zejména v rovině výzkumu bilaterálních politických vztahů s ohledem na výklad procesu rozpadu rakousko-uherské monarchie a následného konstituování a prosazování autonomní vnitřní i zahraniční politiky nástupnických států, v našem případě Československa a Maďarska. Dále se v rámci výzkumu věnuje pozornost interpretaci jejich diplomatických vztahů a vnitropolitických reflexí vývinu v nich fungujících režimů. Naprostá většina dosud vydané literatury věnující se tomuto tématu si všímá především ryze politických (oficiálních) aktivit vrcholných politických reprezentací, přičemž za klíčové otázky jsou stále opakovaně chápány ty, které jsou spojeny s problematikou územní integrity, revizionismu, iredenty, ochranou státní suverenity, regionální hegemonie. Tyto aktivity a fenomény, které se objevovaly v dobovém tisku, v dobovém společenském diskurzu a velice často zejména v diplomatické korespondenci obou států, směřovaly – podle slov jejich autorů – k vytyčenému cíli, totiž ke stabilizaci středoevropského prostoru a k vytvoření zcela nového geopolitického rozvržení sil a vztahů v tomto regionu.

Tato témata jsou samozřejmě vždy zasazována do komplexu vývoje středoevropského regionu po roce 1918 a do dílčích pokusů o jeho politické ovládnutí (zejména soupeření mezi Československem a Maďarskem). Ačkoliv je tento směr historického výzkumu a jeho politologické reflexe a interpretace opodstatněný, včetně legitimně existující názorové diference mezi maďarskou a slovenskou historiografií – česká historiografie většinou automaticky přebírá závěry výzkumu slovenské historiografie –, v rámci odborného diskurzu jsou v důsledku tohoto stylu meziválečné československo-maďarské vztahy doslova zploštěny na úroveň popisu střetávání mezi demokratickým Československem a „bojechtivým Maďarskem“

v podobě barvitého líčení zápasu s maďarskou (oficiálně i neoficiálně vládou podporovanou) revizionistickou propagandou, jejími iredentistickými aktivitami na území nástupnických států a zejména, bez patřičné diferenciace (politických názorů), jednotlivých společenských složek maďarské společnosti (včetně těch ve skupině tzv. menšinových Maďarů). Dochází tak stále k mylné a striktní identifikaci meziválečného Maďarska a maďarské společnosti jako celku s dogmatickými cíli úzké skupiny konzervativních politických a vojenských kruhů (konzervativní maďarská aristokracie, armádní kruhy, monarchisté). Proto je důležité rozlišovat jemné nuance v pojetí politiky demokratů (skupina okolo M. Károlyiho) v krátkém vládním období 1918–1919 a poté v emigraci ve Vídni a Praze v letech 1919–1920 a konzervativců (I. Friedricha, K. Huszára, P. Telekiho, I. Bethlena, M. Horthyho, G. Gömböse, K. Darányiho) v neporovnatelně delším období let 1919–1939. Z tohoto úhlu pohledu se spornou zdá interpretace politiky Maďarska jako politiky v každém okamžiku ofenzivní, a tedy schopné vojenské akce, pokud totiž budeme srovnávat tuto tezi s reálným hodnocením jeho vojenských i materiálních možností, kterými Maďarsko disponovalo zejména do konce 20. let 20. století. Tato teze o schopnosti Maďarska reálně ohrožovat nejbližší sousedy (ČSR, SHS, Rumunsko) byla zdůrazňována zejména diplomatickými kanály uvedených států – i dnes je ve slovenské i české odborné literatuře latentně přítomna. Moderní maďarská historiografie však tuto tezi korigovala[1], ovšem s významným zdůrazněním faktu, že maďarská politika se do budoucna nevzdává naplnění svého cíle, tedy integrální revize. Nicméně reálně si její reprezentanti byli v období let 1919–1926/1927 vědomi její iluzornosti, a to zejména z ekonomických důvodů a trvající mezinárodně politické izolaci Maďarska. I proto se soustřeďovali na politiku „každodenního pragmatismu“[2], která znamenala zejména snahu o vnitropolitickou hospodářskou konsolidaci (P. Teleki[3], I. Bethlen[4]) a postupnou integraci státu do mezinárodně politických struktur.[5]

1 Ádám, M., „A Versailles-i Közép-Európa összeomlása. A müncheni válság és Magyarország“. In: *Századok*, s. 685–725.

2 Ablonczy, B., *Teleki Pál*.

3 Pál Teleki takto vymezil svůj politický kurz v projevu na půdě parlamentu 22. 7. 1920. Hlavní cíle své vlády shrnul do těchto bodů: posílení maďarsko-polského spojenectví; omezení vlivu židovské společnosti – i. o. člen Telekiho kabinetu, ministr kultu István Haller předložil v ten samý den vůbec první návrh zákona známého později jako tzv. Numerus clausus, který byl po rozsáhlé diskuzi v parlamentu přijat 22. 9. 1920 jako zákonný článek XXV.; dokončení pozemkové reformy; vyřešení královské otázky. In: Ablonczy, B., *Teleki Pál*, s. 171–204.

4 Romsics, I., *Bethlen István*, s. 174–185.

5 Tamtéž, s. 185–205.

V dosavadním výzkumu meziválečných československo-maďarských vztahů však významně absentuje oblast reflektující interní podobu československo-maďarských vztahů v rámci československého státu. Jedná se o výzkum československo-maďarských vztahů z pohledu většinové československé společnosti a jejího postoje k menšinové maďarské společnosti, která se v roce 1918 doslova přes noc ocitla ve zcela novém státním rámci a ve zcela nových politických, kulturně-společenských i sociálních podmínkách. Tato oblast výzkumu doposud zanikala v nekončících diskuzích o uchopení a výkladu příčin, důsledků a následků Trianonské mírové smlouvy a v debatách o obhajobě, resp. odsuzování politiky územní revize a iredenty.

Trianonská mírová smlouva se stala pro maďarskou společnost symbolem násilného rozpadu několika set let budované územní integrity, historické, jazykové a kulturní jednoty maďarského společenství (*Magyarságu*), kterou maďarská společnost odvozovala od okamžiku konstituování samostatného Maďarského (Uherského) království. Mírová smlouva uzavřená mezi mocnostmi spojenými a sdruženými a Maďarskem, podepsaná 4. června 1920 na zámku Grand Trianon ve Versailles, se stala součástí širšího komplexu mezinárodního zajištění post rakousko-uherského prostoru po ukončení Velké války a historiografie o ní hovoří v období let 1918–1920 jako o součásti vytvářeného versailleského bezpečnostního systému. Ve vědomí maďarské společnosti se však stala novým Moháčem.[6] „Se vztyčenou hlavou stojíme před ponižující silou nátlaku celého světa. Pokořila nás Evropa, kterou jsme celé tisíciletí bránili před potupnými útoky barbarského Východu. Pošlapali nás, roztrhali, odsoudili na smrt, podělili se o nádhernou zemi, jako kdysi ďáblové o roucho Spasitele, ale i jako okradení a zneuctění víme, že z nemožného se nikdy nestane neuskutečnitelné: Maďarsko žije a přežije. V zemi Maďarů se 20 000 000 lidí ve jménu věčného bratrství ohrazuje proti tomu, co se dnes stalo ve Velkém Trianonu pod záminkou dosažení míru. Ozvěna maďarské bolesti pronikne do celého světa a budoucnost přinese vítězství nevyslyšené spravedlnosti.“[7] Události z let 1918–1920 proto většině Maďarů připadaly jako něco nevysvětlitelného. A to zejména proto, že maďarské obyvatelstvo věřilo donekonečna opakovanému poselství

6 Tomuto problému se věnoval v maďarské meziválečné historiografii historik Gyula Szekfű, který v rozpadu Uherska po Velké válce nacházel jisté paralely s vývojem po bitvě u Moháče v 16. století, ačkoliv zdůrazňoval, že si uvědomuje, že post trianonské Maďarsko postihla ještě větší katastrofa, protože nástupnické státy se vědomě snaží o maximální potlačení politické a ekonomické moci Maďarska. Blíže Szekfű, Gy., *A magyar állam életrajza*, s. 53.

7 Romsics, I., *Trianonská mierová zmluva*, s. 202.

maďarských kulturních a politických elit, že kompromis z roku 1867 je přechodný stav, ke kterému došlo jen v zájmu maďarského znovuzrození, přičemž maďarské vládnoucí kruhy v obyvatelstvu živily naději, že se jednoho dne mocenské centrum monarchie přesune z Vídně do Budapešti. V důsledku porážky Rakouska-Uherska se Budapešť nejenže nestala novým mocenským centrem, ale byla postavena před zcela nový a nečekaný úkol: hájit po staletí budovanou územní rozlohu, protože jednou ze základních podmínek teorie znovuzrození maďarského národa bylo právě udržení územní integrity.

V posledních několika letech se maďarská historická věda důkladně věnuje zpracování problematiky přímo související s porážkou Rakouska-Uherska a s následnou přípravou maďarských politických kruhů na pařížskou mírovou konferenci v letech 1918–1920. Jedná se tedy o otázky související s bezprostředním působením maďarské mírové delegace na pařížské mírové konferenci a s analýzou zásadní programové a ideové opory hlavních představitelů maďarské mírové delegace (A. Apponyi, P. Teleki, I. Bethlen, I. Praznovszky). Nepřekonaná životnost, celospolečenská zakotvenost „trianonského syndromu" a traumatičnost tématu je rozhodujícím motivem stálých návratů ke zpracování tohoto nejdiskutovanějšího tématu moderních maďarských dějin ze strany maďarské historické vědy a s ohledem na poptávku široké veřejnosti ze strany maďarské dokumentaristiky. (V této souvislosti je možné vzpomenout rozporuplný filmový dokument z roku 2004 *Trianon* od Gábora Koltaye s podtitulem *S námi žijící Trianon,* který vzbudil emotivní reakce v okolních státech s významným podílem maďarské menšiny.)[8] V rámci maďarského historického výzkumu a jeho analýzy příčin a následků „Trianonu" pro další vývoj Maďarska a maďarské společnosti v období bezprostředně následujícím jsou významné práce současných maďarských historiků, ať již monografie a syntézy věnující se problematice Trianonské mírové smlouvy (např. Ignác Romsics[9], Miklós Zeidler[10]), ale i odborné práce související s analýzou aktivit významných maďarských osobností, které byly přímými účastníky této traumatizující události (např. Balázs Ablonczy[11], Ignác Romsics[12] a další). Integrální součástí tohoto vědeckého diskurzu posledních let jsou dílčí odborné studie publikované ve sbornících z díl-

8 Koltay, G., „A velünk élő Trianon". Filmový dokument je k dispozici na: http://www.youtube.com/watch?v=xDNL9zHQJCI (dostupné k 3. 4. 2015).

9 Romsics, I., *A trianoni békeszerződés*; Tentýž, *Magyarország Története a XX. Században*.

10 Zeidler, M., *Trianon*; Tentýž, *A revíziós gondolat*.

11 Ablonczy, B., *Teleki Pál*.

12 Romsics, I., *Bethlen István*.

ny nastupující generace maďarských historiků[13] a dále sborníky monografického typu.[14] Jedním z vrcholů aktivity I. Romsicse v této oblasti moderních maďarských dějin byla syntetizující práce vydána v roce 2001 pod názvem *Trianonská mírová smlouva*.[15]

„Trianon" a jeho interpretace však zastiňuje zcela jiné a dosud minimálně známé roviny maďarských „menšinových" dějin, které jsou zcela jednoznačně integrální součástí meziválečných československo-maďarských vztahů. Na základě dostupných dokumentů lze otevřeně konstatovat, že v průběhu 20. a 30. let se na území Československa pomalu a postupně vytváří interní paralelní základna československo-maďarských vztahů vedle oficiálních československo-maďarských vztahů na úrovni nejvyšších politických reprezentací, které zůstaly chladné a nedůvěřivé po celé meziválečné období. Tato nová, postupně se formující kulturně-společenská a částečně politická základna maďarské minoritní společnosti vytváří od druhé poloviny 20. let zcela nový prostor pro „resuscitaci" tradičních a v historii kořenících česko-(slovensko)-maďarských vztahů, které nebyly a priori založeny na politické činnosti a neakcentovaly aktuální politikou generované spory[16], ba naopak postupně získaly i jistou formu imunity vůči bezprostředním zásahům politických subjektů maďarských, českých a slovenských politických stran, ačkoliv právě ty se pokoušely ovlivňovat její aktivity, např. poskytováním finančních subvencí. Pokud by většinová společnost tyto aktivity reflektovala, mohly se pro ni stát zajímavými a v mnoha ohledech i překvapivými, neboť se představitelé této menšinové maďarské kulturně-společenské vrstvy přihlásili k moderním demokratickým principům a společenským proudům – kulturní avantgardě –, jednoznačně odmítali myšlenku revize a vzepjatého dobového nacionalismu a činnost iredenty považovali z hlediska budoucnosti za škodlivou. Sami hovořili o „nutnosti zaujetí nového stanoviska vůči historickým tradicím"[17]. Odkrývá se nám tak zcela nová a dosud takřka neprobádaná rovina, která obsahuje možnou změnu dosud jednostranného pohledu na převážně negativně hodnocený vývoj meziválečných československo-maďarských kulturně-společenských vztahů, ale především na samotné menšinové maďarské spole-

13 Romsics, I. – Bertényi, I. (jr.), *Trianon és magyar politikai gondolkodás 1920–1953*.

14 Romsics, I., *Mýtoszok, legendák és ilúziók a magyar történelemről a 20. században*.

15 Romsics, I., *A trianoni békeszerződés*.

16 Především se jednalo o skupinu mladé generace, která byla nazývána *Új arcú Magyarok* (Maďaři nové tváře), mezi které patřili např. Edgár Balogh, Dezső Győri, Rezső Peéry, Rezső Szalatnay, Pál Szvatkó, Lajos Jócsik, László Vass, László Dobossy a Zoltán Fábry a dále o hnutí *Sarló* (Srp), které se konstituovalo v lednu 1928 a za jehož vznikem stál Edgár Balogh.

17 Zpráva o hnutí *Új arcú Magyarok* ze dne 13. 3. 1930. SÚA, f. PMR, č. k. 593.

čenství a prostřednictvím něho i na maďarskou společnost v Maďarsku. Navíc tyto aktivity vytvářené maďarskou menšinou na sebe v průběhu druhé poloviny 20. let a v první polovině 30. let navazovaly i pokrokové společenské směry v samotném Maďarsku, a to zejména v literární oblasti. Ty byly totiž ve svém domovském státě kvůli své levicové orientaci vytěsněny na periferii kulturně-společenského i politického života (jako levicová opozice z členů bývalé sociální demokracie). Proto se dostávaly až na území československého státu, kde byly prostřednictvím menšinových Maďarů v bezprostředním kontaktu s českou a slovenskou kulturou a společností.

Základním předpokladem pro výzkum této dosud téměř nezmapované oblasti je analýza postavení a aktivit československých Maďarů (včetně analýzy jejich organizačních struktur a oblastí činnosti)[18], kteří po vzniku československého státu postupně začali hledat své místo v nových společenských poměrech. Nicméně je stále nutné pamatovat na to, že tento adaptační proces probíhal v několika časových fázích. V prvních letech po vzniku státu (1919–1921) byl adaptační proces maďarské menšiny na odtržených územích konstantně ovlivňován oficiální i neoficiální maďarskou propagandou, která hovořila o dočasnosti přičlenění maďarských etnických území k československému státu.[19] Teprve až od druhé poloviny 20. let pomalu dochází k prvním aktivistickým pokusům a hledání místa pro maďarskou menšinu ve struktuře československé společnosti. Tyto aktivity vycházely z kruhů maďarských vysokoškoláků studujících zejména na univerzitách v Praze a Brně, a vedle nich z prostředí maďarských menšinových politických stran a okruhu menšinových intelektuálů (redaktorů), kteří se ve 20. a 30. letech seskupovali okolo pražské redakce deníku *Prágai Magyar Hírlap* a dalších maďarských minoritních a zájmových spolků sídlících v hlavním městě nového státu.[20]

Struktura monografie

V úvodní kapitole se monografie věnuje mezinárodně politickému rozměru československo-maďarských vztahů bezprostředně po rozpadu Rakouska-Uherska, a to v souvislosti s jednáním mírové konference v Paříži, která pro dalších více než dvacet let určila geopolitickou podobu

18 Detailní analýza organizační struktury a popis činnosti maďarských spolkových a zájmových organizací je důležitá zvláště z hlediska kritické analýzy velice obecných interpretací o jejich a priori iredentistické a protistátní činnosti.

19 K této problematice podrobně např. Zeidler, M., *A revíziós gondolat*; Michela, M., *Pod heslom integrity*.

20 Szvatkó, P., *A változás élménye*.

středoevropského regionu a vytvořila smluvní rámec. Ten se pro jedny stal základním kamenem jejich státní existence a suverenity, zatímco pro druhé pravým opakem, symbolem porážky a fatálním narušením historické státní tradice a územní integrity. V důsledku vytvoření zcela nové geopolitické situace v regionu se Československo a Maďarsko okamžitě dostaly do vzájemných sporů kvůli direktivnímu přesunu tradičních uherských územních celků k Československu (Horní Uhry – Slovensko, Uherská Rus – Podkarpatská Rus), aniž byly zohledněny argumenty maďarské strany, které její zástupci přednesli v lednu 1920 na mírové konferenci v Paříži. Reflexe hloubky rozporů ve vzájemných československo-maďarských vztazích v období 1918–1921 je klíčem pro pochopení konstantní disharmonie v budoucích oficiálních bilaterálních vztazích v celém meziválečném období (ta však vážně ovlivňuje i dnešní hodnocení problematiky (česko-) slovensko-maďarských vztahů po roce 1989). Vzájemná československo-maďarská rivalita – sahající svou historickou tradicí minimálně do druhé poloviny 19. století, v souvislosti s potenciálním zavedením tzv. trialismu –, související s aspiracemi stát se určujícím regionálním politickým a hospodářským hegemonem, se plynule přenesla na pole bilaterálních vztahů i po roce 1918. Můžeme říci, že tato antipatie pramenila i z vnitropolitických problémů, které dalece přesahovaly rámec vnitřní politiky. Jednalo se opět o konstantní požadavek územních korekcí – politika revize – ze strany Maďarů vedené zejména vůči Slovensku a Podkarpatské Rusi. Tajná jednání maďarsko-francouzská a priori namířená proti aspiracím Československa ve střední Evropě, dále zásahy československé diplomacie do interních vnitropolitických problémů Maďarska, konkrétně ve věci tzv. královské otázky a podoby státní formy nebo ostré výhrady vůči představitelům konzervativců po porážce Republiky rad. Všechny tyto aktivity vystupňovaly vzájemnou nevraživost, která tak dále přispívala k ještě většímu prohloubení atmosféry nedůvěry a otevřeného nepřátelství, které se přeneslo i na úroveň celospolečenského veřejného mínění.

Do zapomnění naopak zapadaly návrhy, které vyzývaly k úzké hospodářské spolupráci vedoucí k zachování historických hospodářských vazeb, a tím pádem přispívající k posílení a rozvoji středoevropského regionu jako celku. Jednalo se např. o plány československého ministra zahraničního obchodu Rudolfa Hotowetze na vytvoření středoevropské celní unie z let 1918–1921,[21] a dále návrhy na užší československo-

21 Jeřábek, M., *Za silnou střední Evropu. Středoevropské hnutí mezi Budapeští, Vídní a Brnem v letech 1925–1939*.

-maďarskou spolupráci v oblasti obchodu a průmyslu, které vyplývají ze zpráv Milana Hodži z roku 1919.[22] Tyto návrhy, označované pro tuto dobu příznačně za „národně škodlivé", představovaly v tehdejší době pravděpodobně maximum případné spolupráce. Nicméně na pozadí jednání mírové konference, tvorby nových hranic a následných (vojensky motivovaných) regionálních spojenectví, jdoucích proti zájmům států v regionu, nebylo možné v brzké době očekávat změnu těchto zcela otevřeně nepřátelských vztahů. I proto se tato situace může zdát, zvláště z hlediska mezinárodní prezentace maďarské politiky, jako obraz nepřetržitého zápasu s nenapravitelnými Maďary, proti kterým je třeba bojovat všemi prostředky.

Jaká byla tedy situace Maďarů uvnitř Československa a jak lze v tomto směru posuzovat jejich roli ve vývoji československo-maďarských vztahů? Byla tato skupina obyvatel v celém průběhu své příslušnosti k československému státu, ve svém nedobrovolném vyhnanství, skutečně onou pátou kolonou, centrem iredenty a protistátní činnosti, jak o tom jednohlasně informoval veškerý československý tisk a bezpečnostní úřady státu? Právě druhá, třetí a čtvrtá kapitola práce se na vybraných tématech[23], která determinují meziválečný československo-maďarský poměr v období 20. a 30. let 20. století, pokusí analyzovat genezi, průběh a vývoj vzájemných vztahů v pražském (politicko-hospodářském) centru, ale i v širších politických a kulturně-společenských souvislostech i v celostátním rámci.

Geneze maďarské národnostní menšiny v Československu po roce 1918 přirozeně souvisela s dynamickým vývojem mezinárodně politických vztahů po porážce Centrálních mocností ve Velké válce (1914–1918), přičemž problematika vznikajících maďarských menšinových ostrovů v nástupnických státech představovala v post rakousko-uherském prostoru významný mezinárodně politický činitel. Tato otázka se stala závažným vnitropolitickým problémem nově se konstituujících nástupnických států – Rumunska, ČSR a Rakouska. Můžeme říci, že k dosavadní reflexi problematiky maďarské minority v Československu bylo přistupováno ze dvou směrů. První směr bychom mohli jednoduše pojmenovat jako postupné

22 Jedná se zejména o tyto Hodžovy referáty: Hodža o Maďarsku, 15. 8. 1919; Referát o Maďarsku, 9. 9. 1919; Hodža o Maďarsku, 2. 12. 1919; Hodža – referát prezidentovi, 25. 12. 1919, AÚTGM, f. TGM-R (Maďarsko 1919–1932), č. k. 512.

23 Zhodnocení významu územních „ztrát versus zisků" mezi ČSR a Maďarskem a jejich historický význam; analýza menšinové situace Maďarů na území ČSR, jejich vnitřní společenská a politická vývojová diferenciace a tomu odpovídající aktivity – doposud neanalyzované projevy menšinového aktivismu.

„zpracovávání historické zkušenosti“, vyplývající ze spolužití slovenské a maďarské společnosti před rokem 1918. Dozvuky tohoto soužití se po vzniku československého státu přenesly nejen na půdu ústavních institucí, ale i do společenského kódu české společnosti, která často bez kritického odstupu přejímala aktuálně politicky motivované interpretace společné uherské minulosti Slováků, zejména prostřednictvím parlamentních řečníků z řad slovenských politických stran a jejich tiskových orgánů.

Druhý směr přistupoval k hodnocení maďarské společnosti jako celku, tedy bez vědomého rozlišování mezi chováním maďarských menšinových ostrovů mimo vlastní Maďarsko a maďarskou společností v samotném Maďarsku. Toto hodnocení probíhalo zejména na základě zahraničněpolitického zpravodajství českého a slovenského tisku, který reagoval na aktuální vnitropolitický vývoj v Maďarsku a jeho zahraničněpolitických aktivit.

S ohledem na tato hodnocení maďarské menšiny považujeme za důležité věnovat v této části studie prostor problematice geneze a průběhu vývoje československo-maďarských bilaterálních vztahů v prvních letech existence státu, kdy se kulturně-společensko-politické struktury maďarské menšiny v Československu nacházely teprve ve stádiu zrodu. Z hlediska teoretického uchopení pozice maďarské menšiny v ČSR je nutné se soustředit na právní zakotvení postavení československých minorit obecně. Především budeme vycházet z analýzy textu Ústavní listiny Československé republiky z roku 1920 a dále z tzv. Malé Saint-Germainské smlouvy, v rámci které byl převzat i závazek ochrany menšin. V této kapitole se monografie bude věnovat také genezi a reflexi aktivit maďarské národnostní minority v Praze, hlavním politicko-hospodářském centru nově konstituovaného československého státu.[24] Jak již bylo v úvodu krátce naznačeno, aktivity pražské maďarské komunity byly pestré, jak dokládá působení maďarské politické emigrace,[25] aktivity maďarských vysokoškoláků, nebo samotná činnost deníku *Prágai Magyar Hírlap*, jed-

24 Fakt postupného přesunu klíčových aktivit menšin do politického centra ČSR nelze podceňovat. V případě maďarské menšiny se jednalo o zcela pragmatický krok, který jí umožňoval do jisté míry volnější zájmovou, ale i politickou činnost, než na etnicky maďarských územích na Slovensku a Podkarpatské Rusi, kde byli její představitelé pod mimořádně ostrým dohledem bezpečnostních orgánů.

25 Jednalo se o maďarské politické představitele, kteří se na území Československa dostali v několika etapách. První etapou bylo období po vyhlášení Republiky rad (březen 1919), kdy se na československém území nacházejí představitelé konzervativní politické garnitury, v další fázi (květen/červen 1919) přicházejí přívrženci Mihálye Károlyiho, ve třetí fázi, tedy po porážce Republiky rad, je v období září/říjen 1919 následují levicově orientovaní politici, původně spolupracující s režimem Bély Kuna.

noho z nejvýznamnějších maďarských menšinových tiskových orgánů, které v meziválečném období fungovaly v nástupnických státech. Činností tohoto zásadního tiskového orgánu československých Maďarů se zabývá také následující kapitola. Analýza tohoto periodika bude vycházet především z dosud nezveřejněných archivních dokumentů, které dokládají jeho působení v Československu v období let 1922–1938.

1. Vývoj bilaterálních československo-maďarských vztahů ve 20. a 30. letech (obecné tendence vývoje)

Podoba a vývoj bilaterálních vztahů ČSR a Maďarska v celém meziválečném období závisely na vývoji mezinárodně politické situace, na postojích a hospodářsko-politických zájmech hlavních evropských velmocí ve vztahu k regionu střední Evropy. Oba nově konstituované státy přirozeně usilovaly o to, aby mocenské zájmy hlavních evropských hráčů, zvláště politicko-ekonomický prospěch Francie a Velké Británie, byl v co možná nejširším souladu s jejich dílčími interními zájmy. A rovněž aby korespondovaly s jejich zahraničněpolitickou koncepcí, která byla důležitá především pro vytvoření nového existenčního spojenectví v post rakousko-uherském prostoru tak, aby tento prostor získal regionální garanty politické a hospodářské stability. Ambiciózním kandidátem na tuto pozici se přirozeně od počátku stalo Československo, které využívalo ve svých mezinárodně politických koncepcích jednak svého morálního práva člena vítězné válečné koalice, jednak živých diplomatických kontaktů k prosazení územní koncepce československého státu. Naproti tomu Maďarsko stálo na straně poražených, nicméně v čele s Mihályem Károlyim od konce října 1918 do nástupu režimu Republiky rad (21. března 1919) usilovalo změnou vnitřní i zahraniční politiky dosáhnout zlepšení své výchozí pozice pro jednání o poválečném uspořádání Uherska (Maďarska).[26] Za touto změnou však stála hlavně snaha udržet jednotu území v dosavadním rozsahu. Z vnitropolitického hlediska bylo pozitivním krokem jednání s představiteli nemaďarských národností o možnosti jejich setrvání ve svazku s Uhrami, nicméně předložené autonomní návrhy již přicházely doslova pět minut po dvanácté. Tyto poslední pokusy souvisely s aktivitami Oszkára Jásziho, který již v předválečné době napadal proces násilné

26 Romsics, I., *Magyarország története a XX. században*, s. 112–123.

maďarizace a kritizoval ho[27], i když i jemu, stejně jako většině maďarské společnosti, byla vlastní myšlenka udržení územní integrity Uher.[28] Ve vztahu k národnostem (Slovákům, Rumunům a Rusínům) vypracoval návrhy autonomie, které však byly podmíněné federalizací Uherska, respektive zachováním jeho stávajícího územního rozsahu. Sám své úsilí již předtím charakterizoval v provolání K národům Uher z 26. října 1918.[29] Pro Rusíny byl vypracován návrh autonomie, který dostal podobu zákona. Území zamýšlené rusínské autonomie bylo označeno jako Ruszka Krajna.[30] Návrh zákona o národnostní autonomii pro Rusíny, ale i další bývalé nemaďarské národnosti v Uhersku, byl posledním pokusem maďarské vlády o zachování integrity v rozsahu (bývalých) Uher, byť i za cenu ústupků jiným národnostem. Tento návrh však již vycházel z nereálného hodnocení mezinárodního postavení a vnitropolitických možností tehdejšího Maďarska po jeho neúspěšném účinkování ve válečném konfliktu[31] a v okamžiku, kdy se již vývoj ve středoevropském regionu ubíral směrem konstituování nástupnických států a znamenal tak definitivní secesi historických Uher.

Maďarsko kvůli svému neúspěšnému válečnému působení, a to i přes obrovské územní a lidské ztráty, bylo nuceno nadále čelit důsledkům své předválečné i válečné politiky, přestože jeho politický režim prošel dílčí proměnou. I z tohoto důvodu mohli Maďaři a jejich političtí představitelé jen velmi obtížně čelit systematicky vyvíjené československé a rumunské propagandě na mezinárodním fóru, která měla definitivně zabezpečit

27 Jászi, O., *A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés*.

28 Blíže o koncepcích O. Jásziho s ohledem na řešení národnostního problému v Uhrách: Podrimavský, M., „Oszkár Jászi a národnostná otázka". In: *Historický časopis*, roč. 22., č. 1, r. 1972, s. 65–88; Szarka, L., „Latinská koruna – helvetská utopie. Alternativy střední Evropy v pojetí Oszkára Jásziho a T. G. Masaryka". In: *Dějiny a současnost*, č. 3, 2002, s. 18–21.

29 „Bez průtahů je třeba zabezpečit právo národů na sebeurčení pro národy nemaďarského původu, žijící v zemi, ve smyslu wilsonovských principů, a to s vědomím, že integritu Uher tyto principy nejen neohrozí, ale naopak postaví na bezpečnější základ." Irmanová, E., „Konec starého světa". In: *Slovanský Přehled*, roč. 87, č. 4., 2001, s. 415–449.

30 Zákon č. X o rusínské národnostní autonomii byl vydán 21. 12. 1918 a publikován ve Sbírce zákonů ze dne 25. 12. 1918, č. 23. (1918. évi X. Néptörvény, a Magyarországon elö ruszin (ruthén) nemzet autonómijáról). In: *Magyar Törvénytár*, Alapította: Deszö, M.: 1918. Évi Törvénycikekk és Néptörvények, Jegyzetekkel Ellátta Dr. Térfy Gyula, Budapest, 1919, Franklin-Társulat, s. 214–215; Zákon obsahuje 12 paragrafů, ve kterých je vymezena podoba autonomie a její působnost (§ 1), územní rozsah (§ 2), stanovení autonomních institucí tohoto území, jejich pravomoc, působnost, sídlo, otázka jazyka, vymezení vzájemného vztahu autonomních institucí a institucí centrálních (§ 5, § 6, § 7, § 8, § 9, § 10, § 11).

31 Oszkár Jászi sám konstatoval, že podobný návrh národní autonomie, který předložil také Rumunům v listopadu 1918 v Aradu jako návrh maďarské Károlyiho vlády, byl již pozdním a neaktuálním pokusem. In: Jászi, O., *A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés*, s. 342.